

Korte loopbaanbeschrijving van Prof. Egbert Dommering

Overzicht werkzaam leven en enige biografische gegevens in verband daarmee van Egbert Dommering.

- 1961 – 1967: Studie Nederlands recht Universiteit van Amsterdam;
- 1968 – 1995: Advocaat bij Buruma Maris, Den Haag;
- 1995 – 2005: Advocaat bij Stibbe in Amsterdam;
- 2005 – 2015: Advocaat bij Brinkhof in Amsterdam;
- 1988 – 2008: Hoogleraar Informatierecht (0,4 fte), Universiteit van Amsterdam;
- 1989 – 2004: Directeur Instituut voor Informatierecht van de UvA.

Elf promovendi, onder wie [Lodewijk Asscher](#), [Bernt Hugenholtz](#), [Natali Helberger](#), en [Annetje Ottow](#).

Eerdere Adviesfuncties:

- Lid Adviescommissie Auteursrecht;
- Lid Raad van Advies College Bescherming Persoonsgegevens (CBP, nu AP);
- Lid Adviescommissie internationale vraagstukken (AIV);
- Lid Adviescommissie Evaluatie Wet op de Inlichtingendiensten.

Belangrijkste publicaties

- Dommering, E.J., [*Algemene belangen in het burgerlijk recht*](#) (onderdeel van *Monografieën nieuw BW*), Deventer: Kluwer 1982.
- Hirsch Ballin, E.M.H. & Dommering, E.J., [*Tot welke wijzigingen in het Nederlandse recht dienen de beginselen van behoorlijke rechtspraak, neergelegd in artikel 6 van het Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, aanleiding te geven?*](#), Preadviezen van E.M.H. Hirsch Ballin en E.J. Dommering, Handelingen der Nederlandse Juristen-Vereniging deel 1, tweede stuk, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1983.
- Arnbak, J.C., Cuilenburg, J.J. van & Dommering, E.J., [*Verbinding en ontvlechting in de communicatie: een studie naar toekomstig overheidsbeleid voor de openbare elektronische informatievoorziening*](#), Amsterdam: Cramwinckel 1990.
- Dommering, E.J., Verberne, M.L. & Nijhof, J.A.M., [*Handboek Telecommunicatierecht. Inleiding tot het recht en de techniek van de telecommunicatie*](#), Den Haag: SDU 1999.

- Dommering, E.J. (red.), (met bijdragen van L.F. Asscher, N.A.N.M. van Eijk, J.J.C. Kabel, A. Nieuwenhuis & G.A.I. Schuijt) *Informatierecht: fundamentele rechten voor de informatiemaatschappij*, Amsterdam: Otto Cramwinckel 2000.
- Dommering, E.J. *Nieuwe visies op intellectuele vrijheid, producten van de geest, en privacy. Het Instituut voor Informatierecht*, In: M. Polak, J. Sevink, S. Noorda (red.), *Over de volle breedte, Amsterdams universitair onderzoek na 1970*, Amsterdam: de Vossiuspers 2007, p. 173-197.
- Castendyk, O., Dommering, E.J. & Scheuer, A. *European Media Law*, Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2008.
- Dommering, E.J., *Gevangen in de waarneming: Hoe de burger de communicatiemiddelen overnam en zelf ook de bewaking ging verzorgen* (Rede in verkorte vorm uitgesproken op 25 april 2008, Universiteit van Amsterdam), Amsterdam: Otto Cramwinckel 2008.
- Dommering, E.J., *De achtervolging van Prometheus: over vrijheid en bezit van informatie*, Amsterdam: Cramwinckel 2008.
- Dommering, E.J., *Het verschil van mening: De geschiedenis van een verkeerd begrepen idee*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker 2016.
- Dommering, E.J., *De Europese informatierechtsorde*, Amsterdam: deLex 2019.
- Annotator *Nederlandse Jurisprudentie* op het gebied vrijheid van meningsuiting (inclusief demonstratierecht), privacy, internet en aanverwante onderwerpen, 1995-heden.

Enige biografische gegevens en studietijd

Oorlog

Ik ben in de oorlog geboren. Mijn vader was advocaat, nam het kantoor na de oorlog van zijn vader over. Mijn moeder studeerde een blauwe maandag rechten. Dochter van een man die carrière had gemaakt in Indonesië. Daardoor bestonden er van jongs af aan banden met Indonesië. Zij en haar ouders waren voor de Japanse bezetting teruggekeerd. Veel van mijn naaste familie heeft echter in de Jappenkampen doorgebracht. Na de oorlog was haar vader vertegenwoordiger van het bedrijfsleven bij de vredesconferentie in Lingajatti (Java) in 1946. Ik heb me altijd sterk voor Indonesië geïnteresseerd en heb er samen met mijn echtgenote veel gereisd en er ook bezoeken afgelegd bij een Indonesische vriendin, waarvan de vriendschapsbetrekking dateerde uit de tijd dat mijn grootvader in Nederlands-Indië woonde en werkte. Hij was bevriend met haar vader.

Loes, mijn echtgenote, ontmoet in Den Haag, heeft in Leiden rechten gestudeerd. Zij werkte voor het ministerie van Verkeer en Waterstaat, daarna voor Konsumenten Kontakt (de linkse

Consumentenbond, gelieerd met het FNV) en vervolgens als advocaat (compagnon) bij het advocatenkantoor Nauta Dutilh. Zij deed daar veel zaken over productenaansprakelijkheid. Op dat onderwerp is zij bij Ewoud Hondius in Utrecht gepromoveerd. Zij bezette aan de Universiteit van Utrecht ook de Belle van Zuylen leerstoel. Na de beëindiging van haar carrière in de advocatuur heeft zij in Amsterdam musicologie gestudeerd en heeft ze een boek geschreven over de Notenkrakersactie, een geruchtmakende sociale actie in de Nederlandse muziekwereld in de jaren zestig (L. Dommering-van Rongen, [*De Notenkrakers: Rebelle in het Concertgebouw*](#), Amsterdam: Boom uitgevers 2019). Nu schrijft ze een boek over haar ouders in het verzet in Schiedam.

Ik heb op Het Amsterdam Lyceum, gymnasium Beta gezeten. Het mooiste vak vond ik altijd natuurkunde. Dat heb ik een beetje bijgehouden. Het is mij bij het telecomcommunicatierecht goed te stude gekomen.

Ik raakte er onder meer zeer bevriend met Bram Asscher, de kleinzoon van de medevoorzitter van de Joodse Raad. Toen leerde ik de ernst van de bezettingstijd voor het eerst kennen. Hij is een van de jongens die via de baby-ontsnappingsroute bij de Hollandse Schouwburg in Amsterdam aan de dood is ontsnapt. Wij gingen samen rechten studeren en later ging hij ook werken bij het advocatenkantoor Buruma Maris in Den Haag.

Ik vermeld deze Europese oorlogsgeschiedenis en de Indonesische koloniale geschiedenis omdat zij een rol hebben gespeeld in mijn beroepsleven. De Indische in 1992, met een artikel in NJB over de publieke discussie en de politionele acties naar aanleiding van de strafzaak tegen Graa Boomsma die een roman over zijn vader had geschreven die als militair bij de politionele acties betrokken was geweest. Hij laat hem in de roman zeggen: *‘De Nederlandse soldaten waren geen SS’ers, maar ze leken er wel op.’* Daar waren oud KNIL-militairen door beledigd en die begonnen een beledigingszaak. Ik was net in Indonesië geweest en had daar tot mijn verrassing tijdens een optocht op 17 augustus (de datum waarop de onafhankelijkheid van de Indonesische republiek wordt herdacht) een als Nederlandse militair geklede Indonesiër in een kooi zien meevoeren. Dat kwam bij mij aan als een schok. Die publicatie in het NJB is dus van ruim dertig jaar vóór de discussie die we nog steeds voeren naar aanleiding van de recente (2023) historische studies over de ‘Politionele acties.’ En die gaat door: Nederland erkent nog altijd niet het uitroepen van de soevereiniteit door Indonesië op 17 augustus 1945.

Eigenlijk ging het voor mij nog verder terug dan 1992. Tijdens mijn ontgroening bij het studentendispuut BREERO in 1961 hadden wij als eerstejaars een demonstratie bij het bij mijn oude school gelegen Van Heutsz monument uitgevoerd. De aanleiding was dat de toenmalige burgemeester Van Hall de opvoering door de Amsterdamse Studenten

Toneelvereniging van het antiekoloniale toneelstuk *Jan Pieterszoon Coen* van Slauerhoff had verboden. Dat zou volgens hem een vergrijp tegen de openbare orde zijn. Daar heb ik later ook nog eens een stuk over geschreven in *de Groene Amsterdammer*, met name over dat merkwaardige monument van Van Heutsz (enerzijds een koloniaal gedenkteken ter nagedachtenis van de houwdegen Van Heutsz, anderzijds een ode aan de Aziatische geest van Indië met een Aziatische godin, zie foto).

Foto: Geert Jan Kocken

Dat monument is gemaakt door de neef van de burgemeester, de beeldhouwer Frits van Hall, die later tijdens de bezetting is omgekomen. Oom Van Hall had (samen met zijn broer Wally van Hall) een grote rol gespeeld tijdens de bezetting bij de financiering van het verzet (daar is in 2018 een film over gemaakt door Joram Lürsen (*Bankier van het verzet*) en in 2025 een boek over geschreven door Willem de Bell, *Het krijtstrepen verzet en de broers Van Hall, 1943-1945*). Het verbod van de opvoering van het stuk van Slauerhoff en onze demonstratie daartegen bij het monument leverden dus een merkwaardige historische confrontatie binnen de familie van Hall op.

De Europese oorlogsgeschiedenis kwam ik in mijn studententijd tegen. Er brak daar in 1962 een enorme rel uit over '[Dachautje spelen](#)' bij de ontgroening. Op de zogenaamde NIA nacht

(NIA, Nos Iungit Amicitia, de naam van de sociëteit) werden de groenen in hun onderbroek met een varkentje op een zolder in de sociëteit opgesloten en die situatie werd door de ontgroeningscommissaris als 'Dachautje spelen' getypeerd. Het dispuut B.R.E.E.R.O. waar ik lid van was, was oorspronkelijk een klassiek corps dispuut. Dat was in 1962 niet meer zo. Het was toen niet meer erg corps georiënteerd (o.a. zaten er PC-redacteuren in) en had ook veel joodse leden. Die stapten op, ook Bram Asscher die net als ik in dat dispuut zat. Nu was die juist lustrumpreses geworden omdat het dispuut in 1963 een lustrum had. De traditionele Breero reünisten accepteerden echter niet een lustrumpreses die geen lid van het corps was. Wij, jaargenoten, zijn toen voor de vorm lid gebleven, zo'n beetje als burgemeester in oorlogstijd. Wij waren het er mee eens dat Bram en anderen dispuutsleden uit het corps stapten. Breero heeft daarna eigenlijk geen rol meer in het corps gespeeld.

Bram zou later, evenals ik, bij het advocatenkantoor Buruma Maris gaan werken. Hij heeft zich daar ontwikkeld tot een groot advocaat in het arbeidsrecht; hij was een vaste tegenstander van een andere grote advocaat op dat gebied, Rogier Duk. Ik geloof dat zij de gouden handdrukken van hun ontslagzaken regelden op de tennisbaan, waar zij dikwijls tennisten.

WO II is eveneens als de Indiëgeschiedenis af en toe in mijn professionele leven teruggekomen. Dat varieerde van de in de advocatenbibliotheek aanwezige fiscale wetboeken met hakenkruisen op de omslag omdat dat deel van het bezettingsrecht in 1968 nog gold, een conclaaf op het advocatenkantoor of we een bekende oorlogsmisdadiger moesten verdedigen, afwikkeling van oorlogsonteigeningen in Polen en Tsjechoslowakije, tot (mijn rol als *NJ*-annotator) de vraag of de verkoop van *Mein Kampf* nog strafbaar is.

De rechtenstudie in Amsterdam.

Het was de aankondiging van een nieuwe tijd met nieuwe visies op rechtssystemen: De ontwikkeling van beginselen van behoorlijk bestuur (Prof van der Hoeven, staatsrecht), consumentenrecht, strafrecht als middel van preventie (Prof. Enschedé), penitentiair recht (Dr. Heijder, later hoogleraar, wiens colleges ik volgde met mijn goede vriend en dispuutgenoot Constantijn Kelk, de latere hoogleraar strafrecht in Utrecht). En dan was er natuurlijk de legendarische Prof. Pitlo. Zijn boek *Het systeem van het Nederlandse privaatrecht* was voor iedere rechtenstudent in Amsterdam een bijbel, maar op de Haagse cassatiekantoren heb ik het nooit in de bibliotheek aangetroffen. Daar waren ze meer van de Leidse School, zoals we dat in Amsterdam noemden.

De gedachte dat het privaatrecht, het strafrecht en het bestuursrecht systemen zijn die je naast elkaar kunt toepassen heeft mij later geïnspireerd tot het schrijven van mijn boek *Algemene belangen in het burgerlijk recht*. Het speelde in de praktijk een grote rol, omdat

het de tijd was van de ontwikkeling van de collectief belang acties, waar mijn echtgenote ook midden in zat, omdat zij er toen bij de consumentenorganisatie mee experimenteerden.

Daarnaast was er het keuzevak rechtsfilosofie, toen gegeven door [Langemeijer](#), procureur-generaal bij de Hoge Raad. Dat bood een belangrijke verbreding van mijn blik. Zo leerde ik de rol van definities van de moraal en het recht en de verschillende theoretische grondslagen daarvan. En daarnaast natuurlijk de sociaal contract theorieën. Het keert terug in mijn boek *Het verschil van mening* en de theorieën over de vrijheid van meningsuiting.

Advocatuur

Mijn vader adviseerde mij naar Den Haag te gaan. “Daar zijn allemaal goede advocaten,” zei hij. Het was een goede keuze om niet bij mijn vader of ander kantoor in de Amsterdamse balie te beginnen. Maar als je, zoals ik, in Amsterdam de Provo-tijd hebt meegemaakt, was Den Haag wel even wennen. In Den Haag heb ik echter veel bijzondere mensen leren kennen. Het was de tijd van coryfeeën-advocaten als Wijckerheld Bisdom, Blackstone en Van Boeschoten en velen anderen. Ik heb zelfs bij de Raad van State in een zaak over de wet Beroep Administratieve Beschikkingen (de voorloper van de wet Arob) de beroemde premier Beel meegemaakt die toen in de Afdeling Geschillen zat. Hij had in het echt net zo’n metalige klinkende stem als ik hem van oude radioprogramma’s kende.

Buruma Maris

Ik begon bij het kantoor Telders (een belangrijke onteigeningsadvocaat) waar Buruma werkzaam was. Dat was in de tijd van de eerste golf van fusies tussen de advocatenkantoren. Telders fuseerde spoedig met het kantoor Nysingh, waaraan Maris was verbonden.

Met Maris kon ik het altijd goed vinden. Ik vond hem een magistrale advocaat en superieur jurist. Je moest je als stagiaire altijd weer waarmaken als je met hem over een zaak sprak. Ik heb van hem geleerd dat je een zaak die je in behandeling neemt feitelijk en juridisch tot de bodem moet uitzoeken en analytisch in finesse de conclusies moest doordenken. Dat is mij later als advocaat en hoogleraar zeer te stade gekomen. Hem en Buruma - die overigens een heel anderen stijl had - bewonderde ik zeer. Door Buruma werd ik als verdwaalde Amsterdammer warm in zijn gezin ontvangen. Ik ben nog altijd bevriend met zijn zoon, de schrijver Ian Buruma.

En de veranderingen die zich theoretisch aankondigden aan de universiteit rolden zich uit in de praktijk. Het bestuursrecht kreeg vorm in de Wet Administratieve Rechtspraak Overheidsbeschikkingen (Arob), de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State werd opgericht (Prof van der Hoeven werd daarvan de eerste voorzitter; ik heb zo ongeveer de eerste schorsingszaak bij hem gepleit). De wet productenaansprakelijkheid kwam van de

grond (mijn echtgenote is erop gepromoveerd; ikzelf was bij de grote Halcion zaak betrokken – een slaapmiddel dat in een te grote dosis werd verstrekt waardoor patiënten psychotische verschijnselen gingen vertonen), het consumentenrecht en de collectief belangactie werden uitgevonden. Het Nieuw BW werd ingevoerd, enzovoort.

En daarna kwam de golf Europees recht, eerst het Europees Verdrag voor de Rechten van de mens (als je je als advocaat in die tijd op dat verdrag beriep werd dat opgevat als een chicane). Ik heb in die periode met onder meer Ernst Hirsch Ballin preadviezen voor de Nederlandse Juristen Vereniging (NJV) geschreven over toepassing van artikel 6 EVRM (recht op toegang tot de rechter met een behoorlijk proces) in het publieke en private procesrecht. Dat was toen, in 1983, volkomen nieuw. Daarna het EU- recht, eerst met de focus op de vrijheid van goederenverkeer, waar de Intellectuele eigendom advocaten mee bezig waren. En toen kwam de vrijheid van het dienstenverkeer in de media en telecommunicatiesector, waarin ik voornamelijk werkzaam was. Wij zijn van de generatie juristen die aan de eenwording van Europa heeft gewerkt. Blijft dat overeind? vraag je je anno 2025 af.

Door de reputatie van het kantoor, en de strategische positie van een Haags kantoor (in Den Haag had je cassatie, Raad van State, College van Beroep voor het Bedrijfsleven, wetgevende macht, OPTA) waren wij dikwijls in een vroeg stadium bij principiële zaken betrokken. Ik heb er veel van geleerd, bijvoorbeeld het auteursrecht toen we geconfronteerd werden met de vraag of de doorgifte van een omroepprogramma via de kabel een nieuwe auteursrechtelijke openbaarmaking ten opzichte van de eerste ether verspreiding was (de Amstelveense zaak). De latere CLT-zaak was typisch een EG recht toepassing van de vrijheid van diensten, welke vrijheid een steeds belangrijker rol begon te spelen. De liberalisatie van de telecommunicatiemarkt (randapparaten, mobiele telefonie) volgde in dat spoor.

Stibbe

Toen kwam in 1988 het deeltijdhoogleraarschap in Amsterdam. Ik had redenen om in 1995 bij Buruma Maris te vertrekken (in die tijd was de wisseling van kantoor, als je al compagnon was, een ongebruikelijke stap). Op de achtergrond speelde ook dat ik door de Universiteit weer veel in Amsterdam was en ik terugverlangde naar die stad. Ik raakte toen in gesprek met Stibbe, waar ik veel mensen kende. Zij zochten iemand die verstand had van telecommunicatie, maar toen ik aan boord was, raakte ik al vrij snel betrokken bij de Sport 7 zaak; John de Mol wilde een voetbalzender beginnen en hoopte daarvoor via de KNVB over de voetbaluitzendrechten te kunnen beschikken. De vraag was of de KNVB die uitzendrechten wel collectief kon verkopen en of dat in overeenstemming was met het mededingingsrecht. Feijenoord beantwoordde beide vragen ontkennend. De club wilde dat

in een kort geding tegen houden. Dat werd een zaak met een kolossale publiciteit. We konden de rechtszaal nauwelijks binnenkomen door de hoeveelheid televisiekabels die er lag en de opname apparatuur die opgesteld stond. Bij de rechtbank Utrecht ging het goed, maar het Hof achtte de statutaire clausule uit de KNVB-statuten een ontoereikende basis voor een collectieve verkoop. Bovendien achtte het Ministerie van Economische Zaken het een ongeoorloofde beperking van de mededinging.

Brinkhof

Die grote kantoren leden aan, wat ik genoemd heb, de ‘Engelse ziekte’. Ze wilden met wereldwijd vertakte Engelse kantoren fuseren. Ook Stibbe ging daarin mee (overigens met een Frans en een Belgisch kantoor, hetgeen tot een enorm lange firmanaam leidde die de telefoniste iedere keer moest uitspreken). Veel specialisten hadden op die grote kantoren dit soort megafusies helemaal niet nodig, en begonnen eigen kantoren. Dat was een nieuwe fase in de advocatuur. Het kantoor Brinkhof (een combinatie van IE specialisten van Nauta Dutilh en Stibbe) paste in die trend. Aangezien mijn medewerkers zich daardoor aangetrokken voelden en meegingen in het nieuwe kantoor Brinkhof, lag het voor de hand dat ik meeding.

Commerciële omroep komt van buiten

Via Maris was ik in de klassieke omroeppraktijk terecht gekomen, maar dat bloeide ineens op door de ontwikkeling van de telecommunicatie en alle juridische vrijheden en beginselen daarvan (mediarecht, telecommunicatierecht, vrijheid van meningsuiting, auteursrecht). De verschillende zaken die het monopolie van de publieke omroep doorbraken culmineerden in 1989 in de megaprocedure om de CLT (Luxemburg) een plaats op de Nederlandse kabel te geven. Daar liep zowat iedereen van de gevestigde omroeporde in Nederland tegen te hoop, maar de constructie dat een uit een EU-land afkomstig omroepprogramma aanspraak kon maken op de vrijheid van dienstenverkeer was ijzersterk. De zaak van Van der Ende (TV 10), die tegelijkertijd speelde, liep fout af omdat het geen reële vestiging betrof (een zogenaamde U-bocht).

Eigenlijk was deze ontwikkeling al veel eerder begonnen. Het begon met het zendschip van radio Veronica buiten de territoriale wateren op zee. Dat werd met alle mogelijke middelen door de Nederlandse overheid tegengegaan. Dat werden de Veronicazaken, eerst de weigering van een zendvergunning onder de Omroepwet, daarna de talloze beslissingen van de minister van Cultuur om de gestaag groeiende vereniging dwars te zitten. We hebben bijna al die zaken gewonnen.

De commerciële omroep is opgekomen in de tijd van de popgeneratie die zich niet meer herkende in de uitzendingen van de publieke omroep. Zij leidt op den duur tot nieuwe concurrentieverhoudingen. Jeroen Pauw en Loretta Schrijver zijn bij RTL begonnen, maar hebben later pas echt naam gemaakt bij de publieke omroep. Anno 2025 presenteert Arjen Lubach zijn programma's via RTL. Ook de praatrubrieken en het nieuws van RTL zijn concurrerend geworden voor de publieke omroepen. En laten we het dan ook even over de overvloed aan sportprogramma's hebben op zowel de publieke als de commerciële zenders.

De volgende golf waar ik bij betrokken was, was de liberalisatie van de telecommunicatiemarkt. Het begon met de satellieten, daarna de randapparaten, toen de diensten (mobiele telefonie), tenslotte de vaste telecommunicatie-infrastructuur.

Universitair onderzoek; Het Instituut voor Informatierecht

Ik heb aan de Universiteit in 1990 samen met Jens Arnbak (hoogleraar Telecommunicatie, eerst in Eindhoven, daarna in Delft) en Jan van Cuilenburg (hoogleraar Communicatiewetenschap aan de UvA) een studie geschreven hoe het verder moest. De studie heette op mijn voorstel *Verbinding en Ontvlechting in de Communicatie*. Dat is afgekort 'VOC-studie', zoals zij bekend is geworden. Jens wilde graag een verwijzing naar de studie 'Mare liberum' die de Nederlandse volkenrechtgeleerde Hugo de Groot (1614) in opdracht van de Verenigde Oost-Indische Compagnie had geschreven, dus dat 'VOC' kwam goed uit. Het is een eerste poging alle omroep- en telecommunicatiefuncties in één model te vatten, of zoals het in de studie heet: de convergentie en desintegratie/divergentieprocessen die zich in de communicatiesector op alle niveaus voordoen, soms als reacties op elkaar, in een model te vatten. Dat model kwam van Jens en was een eye-opener voor mij. Het rapport was wel nieuw maar is toch duidelijk een pre-internet studie. Zo noemden we de rudimentaire vorm waar wij het begin van de 'sociale media' in kunnen zien, in de studie een 'kioskfunctie'.

Toen dat instituut er moest komen en ik die nieuwe leerstoel aan de UvA kreeg, zeiden de medewerkers: "Nou dan moet jij maar directeur worden, want jij hebt zakelijke ervaring." Maar dat was niet haalbaar gezien mijn aanstelling voor twee dagen per week (het was eerst nog minder). Ik wilde het alleen met ondersteuning van een managementteam. Dat werd gevormd door Nico van Eijk, Bernt Hugenholtz, Jan Kabel en Gerard Schuijt en de instituutssecretaresse Anja Dobbels (eigenlijk de instituutsmanager). Dat was een goede keuze en doorbrak de op de universiteiten nog gebruikelijke hiërarchie van een ergens hoog boven de staf uittorende hoogleraar-directeur. Dat ging niet zonder slag of stoot. Een lid vond het maar niks, want hij vond dat er efficiënt vergaderd moest worden, een ander lid hield zich niet aan gemaakte afspraken. Maar ik wilde praten over de doelstellingen en

projecten. Wij waren een instituut volgens een volkomen nieuw concept gestart, dus we hadden een denktank nodig. Dat heeft prima gewerkt. Het instituut was met toen 15 mensen een overzichtelijk en een hecht team. Nu zijn dat er meer dan 50. Dat is veel te groot en bovendien bestaat het uit verschillende nationaliteiten met niet-Nederlandse opleidingen.

Het instituut begon met grote ambities die aanvankelijk geïnspireerd waren op wat er met de kabel en de satelliet gebeurde, maar aan de naaste horizon glinsterde in rudimentaire vorm het internet en het world wide web. Op een van de eerste internationale congressen die wij organiseerden was een van de internet guru's van het eerste uur uitgenodigd: John Perry Barlow. Met een ferm gebaar klapte hij zijn laptop op het spreekgestoelte open als een papier waar hij zijn rede uit voorlas. We keken met open mond toe: toen hadden we nog nooit iemand zoiets zien doen.

Internet en World Wide Web: van vrijheid naar machtsmisbruik

Begin '90: het internet en het World Wide Web. Het internet is eigenlijk nog heel jong.

Het Internet werd gezien als vooral een nieuwe toepassing van het telecommunicatienet: in beginsel is de netbeheerder niet verantwoordelijk voor de inhoud en de vrijheid van de dienstverlener wordt gereguleerd door zoiets als het telefoongeheim. Dit is ook het uitgangspunt van de eerste EG-regeling op dat gebied: de e-commerce richtlijn (2000). In de eerste fase hadden we het over 'service providers' om te benadrukken dat zij een telecomdienst leveren. Die situatie is de laatste tien jaar fundamenteel veranderd. De grote 'platforms' waar we het nu over hebben doen iets wezenlijk anders: zij bepalen vanuit een wereldwijde machtspositie met algoritmes en persoonsgegevens welke informatie in welke volgorde voor wie uit een miljoenenpubliek toegankelijk is. De EU probeert daar met de recente Digital Services Act weer vat op te krijgen, maar deze regeling hinkt op twee gedachten: enerzijds het open model van de E-commercerichtlijn, anderzijds een soort openbare orde regulering dat de 'service providers' geen schade mogen veroorzaken en geen zogenaamde 'desinformatie' mogen verspreiden. We zullen een nieuw model moeten ontwikkelen, maar dat is er nog lang niet.

Ik verwijs naar mijn boek *Het Verschil van mening*. Ruwweg zijn er in de geschiedenis twee vormen van vrijheid van meningsuiting. De ene is dat iedereen van alles mag beweren ongeacht de juiste argumentatie. Beperking is eigenlijk niet mogelijk. Dat is bijvoorbeeld de onzin die de Amerikaanse vicepresident Vance over de vrijheid van meningsuiting heeft gedebiteerd toen hij in Europa een rede hield over de stand van de vrijheid in Europa. De andere opvatting is dat de vrijheid een rationele weg biedt om tot de waarheid te komen via verschillen van mening in een discussie. Aan dat proces mag je geen beperkingen opleggen. Ook emotionele uitingen in dat verband moet je in beginsel toelaten.

Van de 16e tot eind 18e eeuw zijn we erin geslaagd om de waarheid van het geloof en de empirisch-rationele waarheid van de wetenschap uit elkaar te halen en tot een vreedzame co-existentie te dwingen. Voor de godsdienst geldt sindsdien het beginsel van tolerantie, iedereen mag uiten wat hij 'gelooft'. En wetenschap is 'waar' op grond van empirische bewijs tot er een betere hypothese komt. Tolerantie betekent hier dat elke theorie ter discussie kan worden gesteld.

Het gevaar is op dit moment dat alles weer subjectief wordt, de getolereerde geloofswaarheid en de altijd te betwijfelen wetenschappelijke waarheid, en elke mening dus 'gelijk' is. De populistten menen dat de ongefundeerde mening net zo veel vrijheid geniet als de met feiten onderbouwde mening. Dat is de grote ellende van onze tijd, in de hand gewerkt door de platformmacht. Dat zien we nu met Meta en X.

Dat het internet en het world wide web zouden uitgroeien tot een paar private machtsblokken zagen we in de begintijd van [John Perry Barlow](#) niet aankomen. Nu zijn een paar multimiljonairs de grote monopolisten, en de handlangers van Trump de heersers van de communicatiewereld geworden. We zijn de democratische publieke sfeer kwijtgeraakt. Het gevaar is dat de staten de 'publieke sfeer' die past in het democratisch model van de vrijheid van meningsuiting zich door de sociale media uit handen hebben laten spelen. Het instrument 'desinformatiebestrijding' is daarvoor een te zwak instrument.

Over AVG en AI

De nieuwe ontwikkeling van de werking van de AVG vind ik als annotator op mijn weg. Dit was een privacybescherming wet maar is eigenlijk steeds meer een wet tot regulering van machtsverhoudingen in de informatiemaatschappij geworden. Ik heb mij laatst verdiept in de geschriften van de recent overleden Frank Kuitenbrouwer. Hij schreef al in 1990: 'De verlangde afweging heeft een politieke dimensie die de privacy voorbijgaat. Zo heeft de rechtsbescherming een institutioneel aspect: zijn de gegevensstromen zo georganiseerd dat de persoonlijke vrijheid een reële kans krijgt.? En: wordt een behoorlijk forum geboden om de botsing tussen doelmatigheidsdenken van de 'datacraten' en het belang van de persoonlijke vrijheid uit te vechten?' Daar zitten we nu dus middenin.

De laatste ontwikkeling die ik intensief volg is AI. Ik heb in een discussiegroep gezeten van Binnenlandse Zaken en heb me toen vrij goed met AI beziggehouden. Eigenlijk is mijn zorg dezelfde als bij sociale media: Dat we als gevolg van AI onze band met de authentieke werkelijkheid verliezen. Ik heb onder meer voorgesteld dat in de Grondwet een verplichting moet komen om je bronnen te noemen (dus: berust de informatie die je verspreid op een authentieke of een gefingeerde bron?). Dictatoriale regimes houden van techniek en virtuele werkelijkheden. De Nazi's zijn een voorbeeld: ze legden moderne autobanen aan, ontworpen

de Volkswagen, maar waren ook gek op film. Met de film creëerden zij virtuele werkelijkheden. Leni Riefenstahl's film *Triumph der Wille* van de Partijdag in Neurenberg ziet er echt uit, maar was een groot toneelstuk. De Trump bende bestaat uit superieure informatietechniek en sprookjes over de werkelijkheid.

Maar er komt een nieuwe dimensie aan: het zorgvuldig beheer van de energievoorraad en de effecten op het milieu, gezichtspunten die tot dusver in het informatierecht afwezig waren. Is het niet vaak voor het milieu en de energievoorraad een te grote last om AI in te zetten? (Vgl. <https://rdt.uva.nl/content/news/2025/03/if-we-go-on-like-this-the-data-centre-sector-will-not-meet-the-sustainability-goal-in-2030.html>). Zijn die steeds grotere datadozen nog wel een aanvaardbare last voor het landschap? En al die communicatiesatellieten (plus hun afval) die door de ruimte cirkelen om die geïndividualiseerde communicatienetten overeind te houden (van navigatie van een auto, tot het afschieten van drones): vormen zij een nog aanvaardbare last voor de ruimte?

Er liggen dus nog steeds grote vragen die om een oplossing vragen. De vragen worden eerder groter dan kleiner.